

VILNIAUS UNIVERSITETO KRAŠTOTYRININKŲ RAMUVOS KOMPLEKŠINĖS EKSPEDICIJOS: FOLKLO RINKIMO IR TAUTIŠKUMO UGDYMO PATIRTYS

VENANTAS MAČIEKUS

Vilniaus universitetas

Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvos susikūrimas

Kraštotyros sąjūdžio pradžia Vilniaus universitete (toliau – VU) laikytini 1969–1970 mokslo metai, kai atskiri kraštotyrinės pakraipos būreliai ir šiaip etnine kultūra besidomintys studentai ėmė telktis į vieną darinį – Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvą (toliau – VUKR). Pirmasis jos renginys – 1970 m. kovo 4 d. Martyno Mažvydo atminimui surengtas vakaras, kuriame apie lietuvių raštijos pradininką pasakojo universiteto profesoriai Jonas Palionis ir Jurgis Lebedys (Mačiekus 1995: 147). Vienas pagrindinių šio sąjūdžio organizatorių buvo aspirantas Jonas Trinkūnas, veikęs jau anksčiau susikūrusioje Vilniaus miesto ramuvoje. Iš apačios kylantis patriotinis sąjūdis atkreipė sovietinių ideologų ir KGB dėmesį. Kraštotyros sąjūdžiui kontroliuoti VU partinis komitetas sudarė Kraštotyros tarybą, kurios vadovu buvo paskirtas patriotinių nuostatų besilaikantis geografas doc. (vėliau habil. dr. prof., signataras) Česlovas Kudaba. Jo paskyrimas kraštotyrininkų prižiūrėtoju ir universiteto rektoriaus prof. Jono Kubiliaus palankus požiūris į kraštotyrą buvo du svarbūs veiksniai, padėję VUKR išgyventi pirmuosius metus.

Susikūrusi Norberto Vėliaus nuo 1963 metų organizuojamų kompleksinių kraštotyros ekspedicijų pavyzdžiu, VUKR ėmėsi panašios ir veiklos. 1970 metais buvo surengta pirmoji kompleksinė ekspedicija Dūkštose (Vilniaus r., vadovas Č. Kudaba), šalia kitos surinktos medžiagos užrašiusi lietuviškų dainų, kurias padainavo šio krašto senbuvės – lietuviškai dar kiek suprantančios senutės. 1971 metų kompleksinei ekspedicijai Tverečiuje (Ignalinos r.) taktiniais sumetimais oficialiai vadovavo Arvydas Šliogeris (dabar žinomas filosofas), o iš tikrųjų – J. Trinkūnas. Šioje ekspedicijoje su keletu būsimų ekonomistų dalyvavo ir šių eilučių autorius, 1970 metais suorganizavęs kraštotyrininkų būrelį VU Ekonomikos fakultete. Nuo 1970 metų

J. Trinkūnas su bendraminčiais savaitgaliais važinėjo rinkti tautosakas, etnografinės medžiagos į šilų dzūkų kaimus Varėnos rajone. Kartu ten užsiėmė ir organizacine veikla: daugiausia jo dėka susibūrė Žiūrų etnografinis ansamblis.

KGB uždraudus Vilniaus miesto ramuvą ir N. Vėliaus rengiamas kompleksines ekspedicijas, J. Trinkūnas, nujausdamas galimas savo patriotinės veiklos pasekmes kraštotyrimui judėjimui universitete, kartu su VUKR aktyvistu studentu Vladu Braziūnu (dabar žinomu poetu) 1972 metais paprašė šių eilučių autorių imtis vadovauti ramuvai ir siekti, kad ji išgyventų.

VUKR rengiamasis kompleksinėms ekspedicijoms

Pradėjusi organizuoti kompleksines kraštotyros ekspedicijas, VUKR susidūrė su keliomis problemomis: per mažai buvo kompleksinėms ekspedicijoms kraštotyriminkų, stigo kvalifikacijos, nebuvo atskirų tyrinėjimų kryptių vadovų specialistų, neturėta garso įrašymo technikos. 1973–1975 m. šias problemas VUKR valdybai iš esmės pavyko išspręsti. Kraštotyriminkų skaičius buvo didinamas įgyvendinant devizą „vienas plius vienas“, t. y. kiekvienas kraštotyriminkas į ramuvą turėjo atsivesti nors vieną draugą, pažįstamą. Netrukus šios pastangos davė vaisių: pavyko pasiekti, kad 1975–1991 m. kompleksinėse vasaros ekspedicijose, t. y. 17-oje ekspedicijų, dirbo ne mažiau kaip po šimtą kraštotyriminkų, o didžiausiose ir gerokai daugiau, pavyzdžiui, Žagarės (1975) – 153, Upninkų (1978) – 141, Obelių (1980) – 138, Pašvitinio (1982) – 134 (Mačiekus 1995: 154).

VUKR apsirūpinti nešiojamais magnetofonais „Romantik-3“ 1975 metais padėjo aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministro pavaduotojas Vaclovas Pranaitis, gerai žinojęs kraštotyriminkų problemas, nes jo sūnus fizikas Regimantas buvo VUKR valdybos narys. V. Pranaičio dėka buvo išskirti fondai, t. y. teisė įsigyti septynis magnetofonus. Rektoriaus J. Kubiliaus nurodymu už magnetofonus sumokėjo universitetas. Dar du magnetofonus iš ūkiskaitinių sutarčių pinigų šių eilučių autoriui buvo pavykę nupirkti 1972 metais. Tokiu būdu VUKR, turinti devynis magnetofonus „Romantik-3“, garso įrašymo technika kuri laiką buvo net turtingesnė negu tuometinio Lietuvių kalbos ir literatūros instituto (LKKI) Tautosakos skyrius.

Sovietmečiu laisvai nebuvo pardavinėjami ne tik nešiojamieji magnetofonai, bet ir magnetinės juostos. O jų vienai ekspedicijai reikėjo iki 20 kilometrų! Apsirūpinti magnetinėmis juostomis padėjo instituto Tautosakos skyrius. Su tuometiniu Tautosakos skyriaus archyvo vedėju Klimu Viščiniu, palaiminus instituto direktoriaus pavaduotojui Ambraziejui Jonynui, buvo sutarta, kad LKKI skolina ramuviečiams tuščias magnetines juostas, o šie jas gražina su šifruotais tautosakos kūrinių įrašais.

Toks sėkmingas bendradarbiavimas tęsėsi iki pat nepriklausomybės atgavimo. Dėl surinktos tautosakos perdavimo LKKI šių eilučių autorius turėjo net aiškintis VU bibliotekos direktoriui Jurgiui Tornau.

Kadangi tik dalis ramuviečių būdavo išklausę lietuvių tautosakos ir dialektologijos (lituanistai) ar lietuvių etnografijos (istorikai) kursus, būtinai reikėjo kitų

specialybių ramuviečius (matematikus, ekonomistus, fizikus, biologus ir kt.) supažindinti su lietuvių tautosakos, dialektologijos, etnografijos, Lietuvos pilietinės ir kultūros istorijos pagrindais, kraštotyrinės medžiagos rinkimo metodika. Kraštotyrininkams ugdyti vos ne kas savaitę buvo rengiama po paskaitą. Lektoriai buvo kviečiami daugiausia iš LKLI, taip pat iš Istorijos instituto Etnografijos skyriaus (žr. 1, 2 lenteles). Iš LKLI folkloristų daugiausia paskaitų 1973–1985 m. yra skaitę N. Vėlius (7), Bronislava Kerbelytė (5), K. Viščinis (4), ramuviečius rengti ekspedicijoms taip pat padėjo Pranė Jokimaitienė (3), Kazys Grigas ir Vanda Misevičienė (skaitė po 2 paskaitas). Po 1985 metų su savo moksliniais tyrinėjimais ramuviečius supažindino akad. Leonardas Sauka ir Kostas Aleksynas. N. Vėlius ne tik teoriškai padėdavo pasirengti ekspedicijoms, bet duodavo ir įvairių praktinių patarimų. 1973 metais pats pasisiūlė į pagalbą ir Luokės ekspedicijos pradžioje tris dienas konsultavo pradedančius tautosakos rinkėjus. Vėliau dėl KGB seklių N. Vėlius, bijodamas savo aktyvesniu dalyvavimu kaip nors pakenkti ramuvai, sąmoningai vengė glaudesnių kontaktų. Tokio elgesio priežastis jis yra detalai paaiškinęs šių eilučių autoriui.

Tiek tautosakininkams, tiek etnografinės ir kitokios medžiagos rinkėjams, ypač kilusiems iš miestų, labai svarbios buvo žinios iš lietuvių tradicinės medžiaginės ir dvasinės kultūros. Tokių žinių spragai užpildyti buvo organizuojami etnografinių paskaitų ciklai. Daugiausia paskaitų 1978–1987 m. yra skaitę Vacys Milius (8), Angelė Vyšniauskaitė (5), Pranas Kulikauskas ir Anelė Vosyliūtė (po 4), Vida Kulikauskienė, Jonas Mardosa ir Regina Merkienė (po 3), Romas Batūra, Napaleonas Kitkauskas ir Eugenija Šimkūnaitė (po 2).

Taip pat paskaitoms buvo kviečiami istorikai (pvz., akad. Antanas Tyla ramuviečius supažindino su istorijos šaltiniais vietovių istorijai tirti), kalbininkai (Kazimieras Garšva, Aleksas Girdenis, Bonifacas Stundžia ir kt.), kurie apibūdindavo būsimos ekspedicijos vietovės tarmę.

1 lentelė. LKLI Tautosakos skyriaus mokslo darbuotojų ir kitų folkloristų 1973–1985 m. VUKR skaitytos paskaitos¹

Eil. nr.	Folkloristas	Paskaitos tema	Data	Klausytojų skaičius
1.	J. Aidulis, R. Sabaliauskienė	R. Sabaliauskienės knygos <i>Prie Merkio mano kaimas</i> aptarimas	1973-04-06	32
2.	N. Vėlius	Tautosakos rinkimo metodika	1973-08-01–03	34
3.	S. Skrodenis	Žalia Rūta – tautosakos rinkėjas ir skelbėjas	1973-09	35
4.	N. Vėlius	Matas Slančiauskas – Šiaurės Lietuvos tautosakos rinkėjas	1975-03-21	45

¹ Vilniaus universiteto kraštotyrininkų klubas „Ramuva“, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 169, b. 107, 109, 111, 285, 286, 287, 288, 343, 416.

1 lentelės tęsinys

Eil. nr.	Folkloristas	Paskaitos tema	Data	Klausytojų skaičius
5.	R. Astrauskas	Lietuvos konservatorijos studentų folkloristinės ekspedicijos	1976-10-08	22
6.	B. Kerbelytė	Pasakojamoji tautosaka ir jos rinkimas	1976-11-25	27
7.	B. Kerbelytė	Tautosaka ir jos funkcijos	1977-04-15	31
8.	B. Kerbelytė	Lietuvių liaudies pasakos ir jų klasifikavimas	1977-04-29	27
9.	D. Sauka	Lietuvių liaudies dainos	1977-05-06	18
10.	P. Jokimaitienė	Vaikų tautosaka	1977-05-06	18
11.	K. Grigas	Smulkioji tautosaka	1977-05-13	39
12.	N. Vėlius	Lietuvių sakmės	1977-05-20	37
13.	K. Viščinis	Anekdotai, jų klasifikavimas	1977-05-27	42
14.	N. Vėlius	Lietuvių mitologija	1978-09-14	26
15.	N. Vėlius	Lietuvių mitologija (tęsinys)	1978-09-21	43
16.	K. Viščinis	Tautosakos rinkimo metodika ir tautosakos rinkinių sudarymas	1979-03-15	49
17.	L. Burkšaitienė	Lietuvių liaudies melodijų dialektai	1979-12-06	64
18.	B. Kerbelytė	Pasakos: rinkimas, analizė	1980-11-20	48
19.	V. Misevičienė	Darbo ir kalendorinės dainos	1980-11-27	73
20.	J. Aidulis	Tautosakos rinkimo patirtis	1980-11-29	35
21.	K. Grigas	Smulkioji tautosaka ir jos rinkimo metodika	1980-12-04	83
22.	P. Jokimaitienė	Vaikų tautosaka ir jos rinkimo metodika	1980-12-18	65
23.	K. Viščinis	Tautosakos rinkimas ir tvarkymas	1982-04-22	61
24.	Z. Kelmickaitė	Folkloras ir nūdienu	1982-09-09	73
25.	P. Jokimaitienė	<i>Lietuvių liaudies dainyno</i> rengimas	1982-11-17	61
26.	N. Vėlius	Iš baltų mitologijos	1982-12-08	80
27.	N. Vėlius	Velnias lietuvių mitologijoje	1983-02-09	42
28.	K. Viščinis	Tautosakos rinkimas ir tvarkymas	1983-04-20	45
29.	B. Kerbelytė	Pasakojamosios tautosakos rinkimas ir tvarkymas	1984-04-11	37
30.	V. Misevičienė	Darbo dainos	1985-11-21	48

2 lentelė. Istorijos instituto Etnografijos skyriaus mokslo darbuotojų, sociologų, archeologų, antropologų ir kitų specialistų 1978–1987 m. VUKR skaitytos paskaitos²

Eil. nr.	Lektorius	Paskaitos tema	Data	Klausytojų skaičius
1.	V. Milius	Etnografijos objektas; maistas ir namų apyvokos daiktai	1978-03-02	38
2.	J. Mardosa	Etnosociologiniai tyrinėjimai	1978-03-09	36
3.	I. Butkevičius	Lietuvių liaudies architektūra	1978-03-16	40
4.	V. Kulikauskienė	Lietuvių gyvenamųjų namų interjeras	1978-03-23	27
5.	J. Mardosa	Talkų papročiai	1978-03-30	40
6.	A. Vyšniauskaitė	Bitininkystė ir bitininkystės papročiai	1978-04-06	47
7.	A. Stravinskas	Liaudies menas	1978-04-13	21
8.	V. Milius	Amatai ir amatininkai	1978-04-20	31
9.	R. Merkienė	Gyvulininkystė	1978-04-27	13
10.	R. Merkienė	Gyvulininkystės papročiai	1978-05-04	22
11.	P. Kulikauskas	Pastarųjų metų archeologiniai kasinėjimai Lietuvoje	1978-12-07	40
12.	V. Urbonavičius	K. Donelaičio kapo paieškos Tolminkemyje	1979-02-15	51
13.	A. Vosyliūtė	Sociologija kraštotyroje	1979-03-01	55
14.	A. Stravinskienė	Lietuvių tautiniai drabužiai	1979-10-18	42
15.	G. Česnys	Lietuvos gyventojų ūgio kitimas nuo m. e. pradžios	1979-11-22	62
16.	V. Milius	Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje	1980-03-06	23
17.	V. Milius	Tradicinis lietuvių maistas ir namų apyvokos reikmenys	1980-03-13	67
18.	P. Kulikauskas	Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje	1980-09-18	69
19.	A. Vosyliūtė	Kaimo sociologijos problemos	1981-02-19	66
20.	A. Vosyliūtė	Sociologinių tyrimų metodika	1981-02-26	39
21.	N. Kitkauskas	Architektūros paminklai ir jų apsauga	1981-11-12	108
22.	R. Batūra	Istorijos paminklai ir jų apsauga	1981-11-26	95
23.	P. Kulikauskas	Archeologijos paminklai ir jų apsauga	1981-12-03	106
24.	V. Milius	Pastarųjų metų etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje	1981-12-10	96
25.	A. Vyšniauskaitė	Šiuolaikinių vestuvių papročiai	1982-02-11	86
26.	H. Gudavičius	Gamtotyra ir gamtosauga	1982-09-23	75

² Vilniaus universiteto kraštotyros klubas „Ramuva“, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 169, b. 113, 286, 288, 343, 415, 416, 417.

2 lentelės tęsinys

Eil. nr.	Lektorius	Paskaitos tema	Data	Klaudytojų skaičius
27.	E. Šimkūnaitė	Liaudies medicina ir nūdienu	1982-12-01	107
28.	A. Tautavičius	Pastarųjų metų archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje	1982-02-18	84
29.	J. Mardosa	Kultūrinio gyvenimo tyrinėjimai Lietuvoje	1982-12-15	40
30.	A. Vyšniauskaitė	Lietuvių pavasario švenčių papročiai	1983-03-09	70
31.	V. Kulikauskienė	Lietuvių vyrų tautiniai drabužiai ir jų raida	1983-03-23	49
32.	A. Vosyliūtė	Sociologinės apklausos metodika	1983-05-04	27
33.	V. Milius	Tradicinis lietuvių maistas	1983-10-26	62
34.	V. Kulikauskienė	Lietuvių moterų tautiniai drabužiai	1984-03-14	61
35.	V. Milius	Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje	1985-02-28	35
36.	N. Kitkauskas	Arkikatedros archeologiniai tyrimai	1985-03-22	36
37.	A. Vyšniauskaitė	Lietuvių vestuvių papročiai	1985-04-11	54
38.	R. Merkienė	Gyvulininkystės papročiai	1985-04-18	33
39.	E. Šimkūnaitė	Liaudies medicina – nacionalinės kultūros dalis	1985-12-05	78
40.	R. Batūra	Istorijos paminklai, jų tyrimas ir apsauga	1985-12-12	27
41.	L. Klimka	Tradicinė liaudies astronomija	1986-04-24	51
42.	P. Kulikauskas	Archeologijos paminklai: jų tyrinėjimas ir apsauga	1986-09-11	71
43.		Ekskursija į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą	1986-10-23	35
44.		Ekskursija į Istorijos-etnografijos muziejų	1986-11-13	34
45.	V. Mačiekus	Papročių teisė mūsų dienomis	1986-11-27	32
46.	E. Zingeris	Žydų kultūra iki 1941 metų	1986-12-11	44
47.	A. Vyšniauskaitė	Žiemos kalendorinių švenčių papročiai	1986-12-18	68
48.	V. Milius	Iš lietuvių etnografijos istorijos	1987-02-12	25

Nuo 1980 metų šalia kviestinių lektorių ramuviečiai ėmė labiau praktikuoti savišvietą. Tam reikalui praverė Studentų mokslinės draugijos (SMD) konferencijos, kuriose buvo perskaitoma per 20 pranešimų, parengtų apibendrinant praėjusios vasaros ekspedicijoje surinktą medžiagą (žr. 3 lentelę). Tokie pranešimai buvo naudingi trejopai: rengdamas pranešimą, ramuvietis sutvarko, susistemina ekspedicijoje surinktą medžiagą, savo užfiksuotus tradicinės kultūros faktus palygina su litera-

tūroje aprašytai; pakyla ne tik pranešėjo, bet ir klausytojų kvalifikacija; parengti pranešimai yra pagrindas būsimų kraštotyros monografijų straipsniams. Pirmąsyk važiuojantieji į ekspediciją dar turėjo parengti pranešimą ta tema, kokią medžiagą ekspedicijoje jis rengiasi rinkti.

3 lentelė. Ramuviečių pranešimai SMD konferencijų kraštotyros sekcijoje 1980–1988 m.³

Metai	Ekspedicija	Gamta	Istorija	Socio- logija	Etnografija	Tautosaka	Iš viso
1980	Panemunėlio	1	2	4	16	3	24
1981	Obelių	1	10	5	21	1	41
1982	Paežerių	3	9	3	15	1	31
1983	Pašvitinio	1	9	3	21	1	35
1984	Lauksargių	1	4	3	17	1	26
1985	Seirijų	1	2	3	16	1	23
1986	Mielagėnų	2	3	3	16	1	25
1987	Ylakių	1	4	3	20	1	29
1988	Sintautų	1	3	3	21	1	29

VUKR kompleksinės ekspedicijos ir jose surinkta tautosaka

1970–1997 m. VUKR surengė 27 kompleksines kraštotyros ekspedicijas vasaros metu ir vieną savarankišką dviejų žiemų ekspediciją Dusmenyse (Trakų r.), kuriai vadovavo Artūras Judžentis ir Egidijus Zaikauskas. Nuo trečios vasaros ekspedicijos (1972) vadovauti ekspedicijoms teko šių eilučių autoriui. Ekspedicijoje paprastai buvo sudaromos penkios tyrinėtojų grupės: istorikų, etnografų, sociologų, tautosakininkų ir kalbininkų. Dar dirbdavo po vieną kitą gamtininką. Buvo labai svarbu, kad grupės turėtų patyrusius vadovus, kurie organizuotų, konsultuotų ir kontroliuotų ramuviečių darbą. Žagarės ekspedicijoje (1975) tautosakininkams vadovauti ėmėsi ramuvietė li-tuanistė Gražina Meilutytė (Mališauskienė). Jos vadovaujami tautosakininkai aštuo-niose ekspedicijose (1975–1981, 1983) užrašė 20,7 tūkst. tautosakos vnt., arba beveik 43 proc. ramuviečių 22 ekspedicijose surinktos tautosakos kūrinų. Vėlesniais metais tautosakininkams vadovavo irgi savi daugiau prakutę ramuviečiai: Loreta Paužaitė (Vilkienė) (1982, 1984–1985), Povilas Kriškėčiūnas (1986, 1988), Janina Švambarytė (1987), Viliutė Ružinskaitė (1989–1990), Regina Buivydaitė (1991), Daiva Kazirskytė (Bendinskienė) (1992–1993), Gražina Kadžytė (1994–1995) (Mačiekus 1995: 150).

Pavyko rasti vadovus ir kitoms ramuviečių tyrinėtojų grupėms. Etnografams vadovauti 1976 metais pasisiūlė vienas stipriausių Lietuvos etnografų Vacys Mi-lius (vėliau habil. dr. prof.) ir globojo etnografus iki paskutinių VUKR ekspedicijų.

³ Vilniaus universiteto kraštotyros klubas „Ramuva“, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraš-čių skyrius, f. 169, b. 286, 287, 288, 343, 415, 416, 417, 627.

Tautosakininkų vadovė Gražina Meilutytė (antra iš dešinės) ir tautosakos rinkėja Gražina Dagtė (antra iš kairės) su jaunaisiais pagalbininkais Panemunėlio ekspedicijoje. Rokiškio r., Degenių k., 1977. *Aloyzo Petrašiūno nuotrauka*

Žemaitijoje rengiamų ekspedicijų kalbininkams noriai talkindavo doc. Aleksas Girdenis (vėliau habil. dr. prof.), kituose etnografiniuose regionuose rengiamose ekspedicijose – ramuviečiai B. Stundžia (dabar habil. dr. prof.) ir doc. A. Judžentis. Sociologams vienuolikoje ekspedicijų (1982–1992) vadovavo etnografas doc. J. Mardosa. Iki jo – Anelė Vosyliūtė (1975) ir Juras Eidukas (1977).

Apsirūpinus magnetofonais ir suradus tautosakininkų grupės vadovus, nuo Žagarės ekspedicijos prasidėjo sistemingas tautosakos rinkimas tyrinėjamosiose apylinkėse. Ekspedicijoje tautosakos rinkėjai buvo suporuojami į tiek grupių, kiek buvo turima magnetofonų, ir kiekvienai grupei skiriama keletas kaimų. Tokių grupių didesnėse ekspedicijose būdavo iki dvylikos. „Savo“ kaimuose grupė turėjo dirbti visą ekspedicijos laiką, t. y. apie vienuolika dienų. Tautosakininkai juokaudavo, kad yra du ženklai, kurie rodo, kad visas repertuaras priskirtuose kaimuose jau esąs užrašytas. Pirmasis ženklas – sodybų šunys jau nebeaploja ir tautosakininkus sutinka vizgindami uodegas, antrasis – neapsirikdamas gali išvardyti geresniųjų tautosakos pateikėjų marčių, žentų, vaikaičių ir provaikaičių vardus.

VUKR buvo laikomasi nuostatos, kad kiekvienas žmogus moka nors kelis tautosakos kūrinius, todėl į kiekvieną ir verta kreiptis. Taip buvo atrandama gerų tautosakos pateikėjų ir stengiamasi užrašyti visą jų repertuarą. Mano nuomone, tokia metodika pasiteisino: dviejose ekspedicijose (Panemunėlio ir Obelių) buvo užrašyta

daugiau negu po 4000 tautosakos vienetų, devyniose – nuo 2001 iki 3000, šešiose – nuo 1001 iki 2000, kitose, pirmosiose ir paskutinėse, mažiau negu po 1000 vienetų (žr. 4 lentelę). Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui (LLTI) ramuviečiai nemokamai perdavė 20,6 tūkst. dainuojamosios tautosakos, 6,5 tūkst. pasakojamosios tautosakos, 7,4 tūkst. smulkiosios tautosakos ir 6,9 tūkst. vienetų kitokios tautosakos, iš viso 41,4 tūkst. vnt., t. y. 2,3 proc. Tautosakos rankraštyne saugomos tautosakos kūrinių.

VUKR ekspedicijose daugiausia tautosakos užrašė šie kraštotyrininkai: lituanistė G. Meilutytė (Mališauskienė) – 12-oje ekspedicijų 3087 vnt., matematikė Nijolė Navikaitė – 11-oje ekspedicijų 2092 vnt., lituanistė J. Švambarytė – 7-iose ekspedicijose 1867 vnt., lituanistė Rima Krušaitė (Aranauskienė) – 6-iose ekspedicijose 3992 vnt. (ji specializavosi rinkti smulkiąją tautosaką), lituanistė Aldona Neidzevičiūtė (Bruzdeilynienė) – 5-iose ekspedicijose 1246 vnt., žurnalistas V. Braziūnas – 6-iose ekspedicijose 1194 vnt., lituanistė Emilija Vasiliauskaitė (Giedraitienė) – 4-iose ekspedicijose 1119 vnt., lituanistė Rita Builytė (Sunklodienė) – 4-iose ekspedicijose 1077 vnt., lituanistė V. Ružinskaitė – 6-iose ekspedicijose 1063 vnt., lituanistas, dabar žinomas kalbininkas A. Judžentis – 5-iose ekspedicijose 1061 vnt., lituanistė Gražina Dagytė – 8-iose ekspedicijose 1048 vnt. ir kiti.

4 lentelė. VUKR ekspedicijose surinkta ir LLTI perduota tautosaka (vnt.)⁴

Eil. nr.	Ekspedicijos vieta	Metai	Dainuojamoji tautosaka	Pasakojamoji tautosaka	Smulkioji tautosaka	Kita tautosaka	Iš viso
1.	Sariai	1972	94	141	106	44	385
2.	Luokė	1973	229	115	56	109	509
3.	Joniškėlis	1974	229	49	5	5	288
4.	Žagarė	1975	259	281	510	60	1110
5.	Kvėdarna	1976	1120	423	581	117	2241
6.	Tauragnai	1977	957	500	118	162	1737
7.	Upninkai	1978	869	611	908	155	2543
8.	Panemunėlis	1979	1535	746	1775	255	4311
9.	Obeliai	1980	1656	757	1330	414	4157
10.	Pilviškiai	1981	1711	313	115	60	2199
11.	Pašvitinys	1982	1055	346	144	974	2519
12.	Lauksargiai	1983	1182	380	82	801	2445
13.	Seirijai	1984	1620	373	441	565	2999
14.	Mielagėnai	1985	1204	187	110	863	2364
15.	Ylakiai	1986	632	329	189	1571	2721
16.	Sintautai	1987	1051	225	283	123	1682
17.	Papilys	1988	1488	218	247	320	2273
18.	Dusmenys (žiemos eksp.)	1988–1989	138	34	68	27	267

⁴ Venanto Mačiekiaus asmeninis archyvas (VUKR surinktos tautosakos perdavimo LKLI, nuo 1990 m. LLTI, aktai).

4 lentelės tęsinys

Eil. nr.	Ekspedicijos vieta	Metai	Dainuojamoji tautosaka	Pasakojamoji tautosaka	Smulkioji tautosaka	Kita tautosaka	Iš viso
19.	Giedraičiai	1989	992	85	19	68	1164
20.	Gražiškiai	1990	884	180	127	64	1255
21.	Plateliai	1991	762	179	68	76	1085
22.	Kapčiamiestis	1992	567	36	30	32	665
23.	Viešintos	1993	349	15	82	6	452
	Iš viso:		20 583	6523	7394	6871	41 371

VUKR surinktos tautosakos skelbimas

Sovietmečiu VUKR bandė skelbti surinktos tautosakos tekstus. Universitete rotoprintu pavyko išleisti tris kuklius leidinėlius, juos apiforminant kaip mokymo priemones lituanistams. Vėliau tautosakos skelbimas tokiu būdu buvo sustabdytas sovietinių ideologų. Pirmojoje knygutėje *Šutų šnektos tekstai* (1977, 125 p.) spausdinama Sarių ekspedicijoje (Švenčionių r.) užrašytos 35 dainos su melodijomis, 13 pasakojamosios ir 19 smulkiosios tautosakos kūriniai. Taip pat skelbiami Kazimiero Eigmino ir Onos Kiškytės Strūnaičio ir Šutų apylinkėse užrašyti 737 vietovardžiai. Etnomuzikologė Laima Burksšaitienė trumpai apibūdina šio krašto muzikinį dialektą, V. Braziūnas rašo apie dainų karalienę Brigitą Gudelytę, G. Meilutytė pristato kitą garsią dainininkę – Karoliną Grigoniene.

Mažesnės apimties (66 p.) *Luokės šnektos tekstuose* (1978) skelbiama 23 dainos su melodijomis ir septyni transkribuoti pasakojamosios tautosakos tekstai. A. Girdenis trumpai apibūdina Luokės tarmę, Vida Daniliauskienė apžvelgia Luokės apylinkių dainuojamąją ir pasakojamąją tautosaką, Rimantas Astrauskas – dainų melodijas.

Trečiajame leidinyje, *Joniškėlio apylinkių šnektos tekstai* (1982, 116 p.), skelbiama 32 dainos su melodijomis, 31 pasakojamosios tautosakos kūrinys (iš jų 18 transkribuotų), 39 smulkiosios tautosakos tekstai, 187 Rimanto Kasparo užrašyti vietovardžiai. K. Garšva apibūdina šiaurės vakarų panevėžiškių tarmę, kartu su Juozu Šliavu nagrinėja kelių Mūšos krašto vietovardžių kilmę, Bronė Kazlauskienė ir Rimantas Sliužinskas apžvelgia dainų žanrus ir melodijas.

Šiek tiek etnografinės medžiagos buvo paskelbta dviejuose rotoprintu dauginuose VUKR leidiniuose. Trijų ekspedicijų medžiaga skelbta tęstiniame leidinyje *Kraštotyra* (1981, Nr. 13, p. 87–121; 1985, Nr. 19, p. 78–131; 1988, Nr. 20, p. 63–141 – čia dar įdėta 18 dainų su melodijomis ir penkios sakmės bei pasakos).

VUKR gali didžiuotis, kad po vieną, du ar daugiau ramuviečių užrašytų tautosakos kūriniai yra patekę vos ne į visus LLTI leidžiamo *Lietuvių liaudies dainyno* tomus. Daugiausia iš ramuviečių užrašytos tautosakos susideda „Vermės“ leidyklos išleistų *Lietuvos valsčių* serijos kraštotyros monografijų *Sintautai*, *Žvirgždaičiai* (1996), *Žagarė* (1998), *Obeliai*, *Kriaunos* (1998), *Plateliai* (1999), *Kvėdarna* (2004), *Tauragnai* (2005), rengiamų monografijų *Panemunėlis*, *Pašvitinys* tautosakos skyriai.

VUKR – patriotiškumo ugdymo mokykla

Ramuviečių ekspedicijose tautosaka ne tik buvo užrašoma, bet ir mokomasi dainuoti užrašytų dainų, senovinių šokių, einami rateliai. Su kiekviena ekspedicija repertuaras plėtėsi ir paskutinėse ekspedicijose perkopė per šimtą dainų. Dainuojama buvo ne tik ekspedicijose vakarais. Liaudies daina ramuviečius lydėjo vakaronėse, žygiuose, jų sambūriuose universitete. Ekspedicijos metu būdavo surengiamos dvi trys vakaronės didesniuose kaimuose ir gyvenvietėse. Vakaronės pritraukdavo daug vyresnio amžiaus žmonių, ateidavo ir jaunimo. Nors iš pradžių laikydavosi kiek nuošaliau, bet pamažu įsitraukdavo į vakaronę ir jis. Didesnėse vakaronėse dalyvaudavo iki pustrėčio šimto žmonių, jose ekspedicijos vadovai aiškindavo ekspedicijos tikslus, prašydavo gyventojų paramos. Rimtas kalbas lydėjo ramuviečių dainos, rateliai, senelių šokti šokiai. Vietos muzikantai ramuviečiams pagrieždavo negirdėtų melodijų, vyresnieji pamokydavo savo krašto dainų ir šokių. Šiltas, gražus bendravimas be svaigiųjų gėrimų tęsdavosi iki išnaktų. Tokioje vakaronėje Seirijuose 1984 metais dalyvavo net parapijos klebonas.

Ramuviškiai eina į ekspedicijos uždarymą. Utenos r., Tauragnai, 1977
Aloyzo Petrašiūno nuotrauka

Vakaronėse plevenanti dvasia ugdė bendrumo jausmą, supratimą, kad, būdami vieningi, galime nugalėti visas kliūtis, nepasiduoti svetimiesiems ir išlikti savimi, ugdė pasididžiavimą savo tradicijomis, iš amžių gūdomos ateinančia kultūra. Tautosakos, etnografinės ir kitokios medžiagos rinkimas, nuoširdus bendravimas su kaimo

žmonėmis, liaudies dainos – visa tai žadino meilę gimtajam kraštui ir buvo gera tautiškumo ugdymo mokykla.

Tarp atostogų ir egzaminų sesijų VUKR paprastai suorganizuodavo po du renginius per savaitę: pirmadienių vakarais buvo mokomasi dainų ir šokių iš ramuviečių repertuaro, ketvirtadieniais vykdavo rimtos paskaitos, SMD konferencijos ir panašūs renginiai. Pirmadienių užsiėmimai buvo gana reguliarūs. Pavyzdžiui, 1981 m. nuo vasario 9 d. iki gegužės 11 d. vidutiniškai po 28 ramuviečius dalyvavo dvylikoje pirmadienių⁵. Savaitgaliais (ne kiekvieną) universiteto kavinėse dar vykdavo dažniausiai kokia nors jubiliejinė datai skirtos vakaronės su kviestiniais pranešėjais, vakaronės mokyklose, vienos dienos sekmadieniniai ar ilgesni žygiai. Kelių dienų žygius per atostogas ir valstybinių švenčių dienomis vesdavo matematikas Viktoras Dagys, istorikai Aloyzas Petrašiūnas ir Arūnas Vaicekuskas, lituanistas A. Judžentis. Šių žygių dalyviai privalėjo pasiręngti ir žygyje papasakoti pasirinktos vietovės istoriją, apie gamtos ir kultūros paminklus, iš tos vietovės kilusius žymesnius žmones. Sekmadieniais po Vilniaus, Šalčininkų, Baltarusijos Astravo rajonus su ramuviečiais dažniausiai vaikščiodavo šių eilučių autorius. Ramuviečių žygiai leido geriau susipažinti su Lietuva, plėtė akiratį, ugdė tautinę savimonę.

Ideologinė priežiūra ir ideologiniai „žaidimai“

VUKR ekspedicinė ir kita veikla buvo stebima KGB ir sovietinių ideologų, kurie puikiai suprato, kad tautiškumo, patriotizmo ugdymas neskatina Maskvos propaguojamo rusiškai kalbančios „tarybinės liaudies“ formavimosi. Ypač sunkus VUKR laikotarpis buvo po Romo Kalantos susideginimo 1972 m. gegužės 14 d., kai neramumą Kaune išgašdintas KGB ir ideologinės instancijos ėmėsi atsakomųjų veiksmų. Daugelyje rajonų KGB skyrių darbuotojai aktyvesnių kraštotyrininkų butuose padarė kratas, paėmė dalį surinktos medžiagos ir šitaip nuo kraštotyros atbaidė ne vieną pasišventėlį. VUKR kūrėjas J. Trinkūnas 1974 metų pradžioje buvo išvarytas iš universiteto. Šių eilučių autorius iki Visuomeninių profesijų fakulteto (VPF) susikūrimo 1974–1975 mokslo metais be prorektorius Broniaus Sudavičiaus leidimo neturėjo teisės universiteto teritorijoje pakabinti jokio su kraštotyra susijusio skelbimo. Susikūrus minėtajam fakultetui ir į jį įtraukus VUKR, tiesioginė ideologinė ramuviečių priežiūra perduota VPF dekanui doc. Petruui Užkalniui. Nuo tada prorektorius vizos, kaip ir kitoms VU visuomeninėms organizacijoms, reikėdavo tik renginiams universiteto kavinėse ar aktų salėje.

Nuo pat susikūrimo pradžios iki Atgimimo VUKR buvo nuolat sekama slaptų KGB agentų. Tai teko patirti šių eilučių autoriui, apie tai yra pasakojęs J. Trinkūnas, tuo turėjo progos įsitikinti gausus ramuviečių būrys 1975 m. kovo 21 d. universiteto kavinėje. Ten N. Vėlius pasakojo apie žymaus tautosakos rinkėjo Mato Slančiausko

---

⁵ Vilniaus universiteto kraštotyrininkų klubas „Ramuva“, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 169, b. 287.

gyvenimą ir surinktą tautosaką (Mačiekus 1999: 161–162). Šių eilučių autorius KGB įgaliotinio universitetui retkarčiais (dažniau iki 1979 metų, iš viso apie dvylika kartų) buvo apklausinėjamas. Įgaliotinių daugiausia domino bendra ekspedicijų kryptis. Kartais jis leisdavo suprasti, kad jam žinoma, ar šių eilučių autorius buvo ar nebuvo kokio nors sovietinei ideologijai netinkamo įvykio ekspedicijoje liudininkas. Jeigu to įvykio autorius nematė, tai buvo klausama, maždaug po kiek laiko nuo to įvykio pabaigos jis pasirodė ekspedicijos stovyklavietėje. Vienos tokios apklausos metu šių eilučių autorius apsimetė naiviu ir, remdamasis ekonomisto požiūriu, pasamprotavo, esą valstybei daug kainuoja tokių mačiekų sekimas ir turbūt nėra prasmės taip elgtis. Jam rimtai buvo paaiškinta, jog Sovietų Sąjungoje yra tokia nuostata, kad visi, kurie veikia kultūros srityje, ypač tie, kurie, kaip mūsų ramuviečiai, veikia savo iniciatyva, turi būti „po gaubtuku“ (pasakė rusiškai – „pod kolpačkom“), atseit turi būti prižiūrimi.

KGB vykdė slaptą VUKR priežiūrą ir surinkta informacija dalijosi su universiteto partiniu komitetu (iš pradžių ir universiteto komjaunimo komitetu). Pirmas kontaktas su VU partiniu komitetu dėl VUKR buvo toks: atrodo, 1973 metais pasikvietęs pasikalbėti partinės organizacijos sekretorius Povilas Bernatavičius ėmė priekaištauti, kad susirinkę ramuviečiai per daug dainuoja. Šių eilučių autorius atsakė, kad gal geriau, kai ramuviečiai dainuoja, negu kad jie gertų. Tada išsakomas priekaištas, esą dainuojama labai vienašališkai, tik liaudies dainas, nedainuojama tarybinių dainų. Šių eilučių autorius ima samprotauti, kad liaudies dainos – laiko patvirtinta vertybė, o kompozitorių sukurtų dainų tikrąją vertę dar turi patikrinti laikas. Sekretorius nusileidžia: ramuviečiai galintys dainuoti ir liaudies dainas, bet turintys mokėti ir kaimynų – rusų, baltarusių, lenkų, latvių – dainų. Šių eilučių autorius jam neprieštarauja. Pasiektas ne toks jau blogas kompromisas.

VUKR ne kartą buvo ideologų svarstoma. Svarstymų apogėjus buvo 1974–1975 mokslo metais. Chronologiškai⁶:

- 1) 1974-10-25 svarsto Lietuvos komunistų partijos Vilniaus Lenino rajono komitetas (jam teritoriškai priklausė universitetas);
- 2) 1974-12-25 svarsto VU partinis komitetas;
- 3) 1975-03-01 svarsto LTSR Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Vilniaus miesto taryba.

Svarstymų metu padarytuose pranešimuose, kaip ir visose sovietmečiu vėliau rašytose ataskaitose, šių eilučių autorius išryškindavo tai, ko oficialiai buvo reikalaujama iš kraštotyros, ir labai kukliai kalbėdavo apie tradicinės kultūros faktų rinkimą. Buvo pabrėžiama surinkta medžiaga apie priešvalstybinę (tų metų terminologija „revoliucinę“) veiklą pirmosios nepriklausomybės metais, raudonuosius partizanus (ypač rytų Lietuvoje) vokiečių okupacijos metais, Antrojo pasaulinio karo dalyvius – sovietų kareivius, stribus (tada šlovinguosius „liaudies gynėjus“), kolūkių kūrimąsi, jų ekonomiką, kolūkiečių dinastijas (traktorininkų, melžėjų ir kt.), kultūros namų, bibliotekų veiklą. Iš tradicinės kultūros daugiausia buvo kalbama apie kalbos

---

⁶ Vilniaus universiteto kraštotyrininkų klubas „Ramuva“, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 169, b. 111.

faktų rinkimą (mat prie tokios veiklos ideologai ne taip kabinėjosi), mažiau – apie tautosaką, o apie papročių fiksavimą vos beužsimenama. Visuose trijuose svarstymuose buvo pasiektas teigiamas VUKR veiklos įvertinimas. Tai reiškė, kad vasaros kompleksinės ekspedicijos kol kas nebus uždraustos ir tolesnis jų likimas yra ramuviečių rankose.

Ideologinei priedangai VUKR naudojo buvusius revoliucionierius pagrindinius, sovietinius aktyvistus, juos retkarčiais pasikviesdavo į vakarones. Prisiminiuose svečiai iš savo veiklos pateikdavo įdomių faktų, kurie irgi plėtė ramuviečių akiratį, leido geriau pažinti Lietuvos istoriją. Laviruodama, mėgindama prisitaikyti prie oficialių reikalavimų kraštotyrai, VUKR išgyveno, kasmet rengė ekspedicijas ir sulaukė nepriklausomybės. Dėl tokios taktikos, be tautosakos, ramuviečiai surinko apie tris procentus kalbos ir etnografinių faktų saugyklose saugomos tokio pobūdžio medžiagos, Lietuvos liaudies buities ir kitiems muziejams perdavė daugiau kaip keturis tūkstančius eksponatų, Vilniaus universiteto bibliotekai – kelis šimtus senų knygų.

Išvados

1. 1972–2003 m. VUKR surinko apie 2,3 proc. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos rankraštyne saugomos tautosakos, apie 3 proc. Lietuvių kalbos institute saugomų vietovardžių ir kitų kalbos faktų ir apie 3 proc. Istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštyne saugomos etnografinės medžiagos.

2. VUKR ekspedicijos ir kiti renginiai buvo puiki jaunimo patriotinio auklėjimo mokykla.

3. VUKR nebuvo sovietinių ideologų uždrausta ir sugebėjo dirbti Lietuvai naudingą darbą dėl to, kad atvirai nekonfliktavo su sovietiniais ideologais, laviravo, vykdė formalius reikalavimus kraštotyrai.

ŠALTINIAI ir LITERATŪRA

Joniškėlio apylinkių šnektos tekstai, red. komisija: Kazimieras Garšva (pirmininkas) [ir kt.], Vilnius, 1982.

Luokės šnektos tekstai, red. komisija: Aleksas Girdenis (pirmininkas) [ir kt.], Vilnius, 1978.

Mačiekus Venantas 1995. Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvai dvidešimt penkeri, *Mūsų kraštas*: Lietuvos kraštotyros draugijos leidinys, Nr. 1 (6), p. 147–160.

Mačiekus Venantas 1999. „Geras Norberto žodis man buvo paspirtis“, kn.: *Norbertas Vėlius*, sudarytojos Irena Seliukaitė, Perla Vitkuvienė, Vilnius, p. 161–162.

Šutų šnektos tekstai, red. komisija: Aleksas Girdenis (pirmininkas) [ir kt.], Vilnius, 1977.

**COMPLEX FIELDWORK SESSIONS OF REGIONAL STUDIES'
CLUB *RAMUVA* OF VILNIUS UNIVERSITY:
EXPERIENCES OF FOLKLORE COLLECTION AND FOSTERING
OF NATIONAL IDENTITY**

VENANTAS MAČIEKUS

Summary

The Regional Studies' Club *Ramuva* was established at Vilnius University in 1970, and was active until 1997. In the course of its activity, 27 complex fieldwork sessions were organized in summer and one – in winter. All these fieldwork sessions were thoroughly prepared for: lectures on Lithuanian folklore and ethnology and seminars were organized. Participants of these fieldwork sessions altogether collected about 2.3 percent of all the folklore materials preserved at the Lithuanian Folklore Archives of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore, about 3 percent of place names and other linguistic data preserved at the Institute of Lithuanian Language and about 3 percent of the ethnographic materials preserved at the Institute of History. Also, over 4000 exhibits were collected for the Lithuanian Open Air Museum and other museums, while several hundreds of old books were handed over to the Vilnius University Library collections. Folklore collected during these fieldwork sessions continues to be published in the multivolume edition of the "Book of Lithuanian Folk Songs" and in the monographs of the *Lietuvos valsčiai* ['Lithuanian Parishes'] series. Collection of folklore, ethnographic materials and other data, open communication with country people, learning of folksongs and dances, sightseeing trips and other activities carried on by the *Ramuva* members encouraged patriotism and deeper knowledge of our native land and love for it.

Gauta 2009-05-15